

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

C A N D Ü N D A R

G Ö L G E D E K İ L E R

Kurban üç insan üç isyan

KURBAN, ÜÇ İNSAN ÜÇ İSYAN

Milliyet
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Milliyet
YAYINLARI

Hazırlayanlar
CAN DÜNDAR

Soner SEVGİLİ - Tannur ARAT

(fotoğraf, caption)
Murat ÖZCAN

AD Kitapçılık

Genel yayın yönetmeni
Hakkı DEVRİM

Yayın koordinatörü
Zeynep ÇAĞLIYOR

Sorumlu müdür
Tankut GÖKÇE

Düzeltili
Hasan KINCAL

CD-ROM yapımı
DOĞAN MULTIMEDIA
HELİKOPTER İNTERAKTİF
SİSTEMLER AŞ

CD KİTAP TASARIM ve ÜRETİMİ

BOYUT YAYIN GRUBU

Genel sanat yönetmeni
Murat ÖNEŞ

Grafik tasarım
Zuhal ÜÇÜNCÜ
Kutay TANIR

Boyut Yayıncılık Notabacılık AS
tesislerinde hazırlanmış, basılmış ve ciltlenmiştir
MATEBACILAR SİTESİ No: 115, 34554 BACILAR/İSTANBUL
Tel: 0212 629 53 00 (30 hat) Faks: 0212 629 05 74-75
e-mail: info@boyut.com.tr

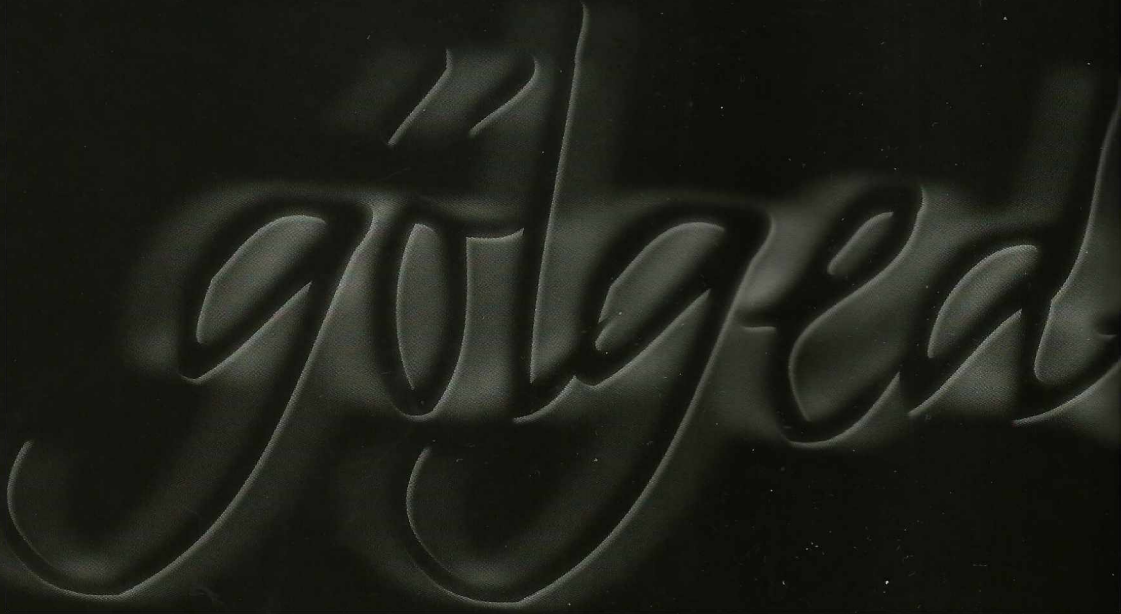
G Ö L G E D E K İ L E R

Kurban

Ü Ç
İ N S A N
Ü Ç
İ S Y A N

Can Dündar

KURBAN ÜÇ İNSAN ÜÇ İSYAN KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, Ahmet; *Serbest Fırka Hatıraları*, Nebioğlu Yayınları, İstanbul, 1949.
- Ateş, Nevin Yurdsever; *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1994.
- Aydemir, Şevket Süreyya; *Tek Adam* (3 cilt), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Aydemir, Şevket Süreyya; *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Baydar, Mustafa; *Kubilay*, Üstünel Yayınevi, İstanbul, 1954.
- Cebesoy, Ali Fuat; *Siyasi Hatıralar* (II. kısım), Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1960.
- Çetinkaya, Hikmet; *Kubilay Olayı ve Tarikat Kampları*, Boyut Yayınları, İstanbul, 1986.
- Demir, Kan; *Şehit Kubilay*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1931.
- İnönü, İsmet; *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- İnönü, İsmet; hazırlayan: Sabahattin Selek, *Hatıralarım, Genç Subaylık Yılları (1884-1918)*, Burçak Yayınları, İstanbul, 1969.
- Kandemir, Feridun; *Serbest Fırka Nasıl Kuruldu-Nasıl Kapatıldı?*, Ekicigil Tarih Yayınları, İstanbul, 1955.
- Kocatürk, Prof. Dr. Utkan; *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- Okyar, Fethi; yayına hazırlayan: Cemal Kutay, *Üç Devirde Bir Adam*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1980.
- Okyar, Osman-Mehmet Seyitdanıoğlu; *Fethi Okyar'ın Anıları*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1997.
- Temo, İbrahim; *İbrahim Temo'nun İttihat ve Terakki Anıları*, Arba Yayınları, İstanbul, 1987.
- Toker, Metin; *Şeyh Said ve İsyanı*, Akis Yayınları, Ankara, 1968.
- Topuz, Hıfzı-Hüsameddin Ünal; *Cumhuriyet'in Beş Dönemeci*, Sergi Yayınları, İzmir, 1984.
- Tunaya, Tanık Zafer; *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1986.
- Tunaya, Tanık Zafer; *Hürriyet'in İlanı*, Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, İstanbul, 1998.
- Tunçay, Mete; *Türkiye Cumhuriyeti'ndeki Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Yetkin, Çetin; *Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1982.
- Zürcher, Erik Jan; *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Bağlam Yayınları, Ankara, 1987.
- Zürcher, Erik Jan; *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1992.

Biz tarihe hep “büyük adamlar” perspektifinden baktık. “Büyük adamlar”, sabah alacasında şahlanmış atları üzerinde taarruz emirleri yağdırıp, yüz binleri ölüme sürerler; o yüz binler de arkalarında toz bulutlarıyla cepheye koşuşur ve çoğu zaman geride bir kan gölü ile “meçhul asker” unvanı bırakırlardı.

“Yüz binler”in adını sanını kimseler bilmezdi.

Yenenler, yenilenler, ölenler ya da kalanlar hep onlar olduğu halde tarih kitaplarında savaşları hep krallar ve imparatorlar kazanıyordu:

Fatih, gemileri karadan yüzdürmüştü.

Aksak Timur, Osmanlı’yı Ankara Meydan Savaşı’nda mağlup etmişti.

Attila, İtalya’ya saldırıp, Roma’yı kuşatmıştı.

Her şeyi tek başlarına yapmışlar gibi anlatırlardı.

Öyle ki yenilseler bile, tek başlarına ağlarıydı. Tarih kitapları, cephe ve ya cephe gerisinde ağlaşan “yüz binler”in çıkırıklarına sağırdı sanki...

Bu anlayış, yıllar yılı Cumhuriyet tarihine de egemen oldu. İlkokullarda Kurtuluş Savaşı, “Atatürk yoktu / Düşmanlar çoktu / Atatürk geldi / Düşmanı yendi” tekerlemesiyle anlatıldı; “Vahideddin’in işgal altındaki İstanbul’a bakıp ağladığı” yazıldı.

Ağlayan bir tek o muydu acaba?..

Bu tür bir söylemin, “büyük adamlar”a da zarar verebileceği, onları yapayalnız birer figür haline sokacağı hiç düşünülmedi. Bunun, topluma saygısızlık anlamına geleceği öngörülemedi.

“Gölgedekiler” adını taşıyan bu belgesel dizi, bu anlayışa meydan okuyor.

Adından da anlaşılacağı gibi mazinin “gölgede” kalmış “meçhul asker”lerini sahneye çağırıyor. Tarih kitaplarında adlarını görmeye alışkın olmadığımız gizli kahramanların öykülerinden yola çıkarak, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarının dönüm noktalarını bir kez de onların gözünden anlatıyor.

Tarihe, bazen bir gizli sevdalının, bazen bir gemi kaptanının, bazen eski bir dostun, bazen kısa ömürlü bir partinin penceresinden bakıyor.

Yakın geçmiş, onlarla ete kemiğe bürünüyor.

Tarih, “Gölgedekiler”le aydınlanıyor.

ÜÇ

insandan söz edeceğiz sizlere...

Adları Kemal, İsmet ve Fethi...

1880'lerde Ege'nin iki yanında, birbiri ardına geldiler dünyaya; Kemal Selanik'te, İsmet İzmir'de, Fethi Pirlepe'de...

Yaşam, çok genç yaşta birleştirdi yollarını...

Birlikte büyüdüler, birlikte şiirler okudular. Silah ve Kuran üzerine el basarak yeminler ettiler gizli örgüt toplantılarında...

Birlikte savaştılar; omuz omuza dövüşüp, kıl payı ölümlerden döndüler.

Tarihin akışının değiştiği bir dönemin altına birlikte imza attılar.

Sonra rüzgâr sertleştikçe hayat onları daha da yaklaştırdı birbirlerine...

Ta ki hoyrat zaman, hatıraları törpüleyip, günün gereklerini ortaya koyuncaya dek...

Zaman geldi koptular.

Ama yine de kol kırıldı, yen içinde kaldı.

Burada, bu üç adamın, üç devirde geçen hikâyesi anlatılır...

Can DüNDAR

Fethi Bey'in
İzmir'de
karşılması...

Voltaire ve vals

100 yıl önceydi...
Önce, Kemal'le Fethi
tanıştılar... Manastır'da, Askerî
İdadi'de...

15-16 yaşlarındaydılar.

Okul, hâkim bir tepe üzerine
kurulu gösterişli, süslü bir binaydı.

Eğitim müthiş yoğundu. Disiplin
tamdi.

Geceleri, yatakhane'nin mum
ışığında Fethi, Fransızca'dan
Rousseau, Voltaire, Montesquieu
okurdu Kemal'e... Sabahlara değin,
hürriyet ve kuvvetler ayrılığı
konuşulurdu. Fransız İhtilali'nin yüz
yıllık idealleri yankılanırdı okul
duvarlarında...

Hafta sonlarıysa Selanik'e gidilir,
gayrimüslümlerin devam ettiği bir
dans okulunda vals ve polka
çalışılırdı. Danslara kızlar katılamadığı
için, çokça erkek erkeğe yapılırdı
provalar...

Yaman bir dostluğun temellerinin
atıldığı yıllardı.

Bir rover, bir

1905'te Harp Akademisi'nden Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle mezun olan Mustafa Kemal...

1 898 yılı Kasım ayının 24'üncü günü güneş batarken İstanbul'a yanaşan Hacı Davut vapurunda 17 genç vardı. Manastır Askerî Lisesi'ni bitirmiş, İstanbul Harbiye Mektebi'ne geliyorlardı.

Sandallarla Dolmabahçe rıhtımına çıktılar ve yaya olarak Maçka üzerinden, içinde yıllarının geçeceği Harbiye Mektebi'ne yöneldiler.

Harbiye'ye gelen gençlerden Fethi Bey'in deyişiyle, geldikleri bu İstanbul şehri, **"O senelerde üç kıta üzerinde geniş toprakları olan imparatorluğumuzun her beldesi için tatlı bir rüya idi..."**

Ama artık imparatorluk o tatlı rüyadan uyanmak üzereydi.

"Hasta"ydı...

700 yıllık koca hanedan son çeyrek yüzyılına girmişti.

Dışardan sıkıştırılmış, içerden kaynamaya başlamış, tam bir istibdad rejimine dönüşmüştü.

İstibdada karşı, dönemin en gözde üniversiteleri sayılan Tıbbiye'de, Mülkiye'de ve Harbiye'de İttihat ve Terakki Cemiyeti adlı bir gizli örgüt kök salmaya başlamıştı.

Özellikle Harbiye'de genç subay adayları gizlice yurda sokulan gazete, dergi ve kitaplardan dünyayı izliyor, birbirlerine Namık Kemal ve Tevfik Fikret'ten şiirler okuyorlardı.

Takvimler XX. yy'a dönerken Harbiye'den imparatorluğun kaderini değiştirecek bir kuşak mezun oluyordu:

1903'te Fethi... 1904'te Mustafa Kemal... ve 1906'da İsmet...

Gencecik yüzbaşılar heyecanla Beyoğlu fotoğrafhanelerine dağılıp mağrur hatıra fotoğrafları çektiler. Çoğunun fotoğrafında bıyık uçları yukarı doğru burulmuş, kılıçlar ışılatılmış, sırma apoletler ve kordonlar kuşanılmıştı.

Ardından birer birer imparatorluğun dört köşesinde göreve başladılar:

Kuran

Fethi Makedonya'da... İsmet Edirne'de, Mustafa Kemal Şam'da...

Üçünün de gönlünde politika vardı ve o dönemde politika demek İttihat ve Terakki demekti.

1907 yılında birbiri ardına İttihat ve Terakki'ye katıldılar. Önce Fethi, sonra Mustafa Kemal ve nihayet İsmet, bir törenle örgüte alındılar. Törenin yapıldığı odadaki masanın üzerinde bir bayrak seriliydi. Bayrağın üzerine de çapraz olarak bir rover silahla, kama konmuştu. Bunun sağına da bir Kuranı Kerim yerleştirilmişti. İttihat ve Terakki'nin yemin heyeti masa başında yerlerini almışlardı.

Sağ ellerini Kuran'a, sol ellerini de silaha basıp yemin ettiler:

" *Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki; esas maksadı, anayasanın tam tatbiki ile milletin meşru hürriyeti, cins ve mezhep farkı olmaksızın bütün Osmanlıların birleşmesi ve yükselmesine çalışmak olan Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bu andan itibaren dahil oldum. Bu mukaddes maksat uğruna zulüm ve istibdat pençesine düşerek en ağır işkencelere uğrasam da gayemden ayrılmayacağıma dinim ve namusum üzerine yemin ederim.*

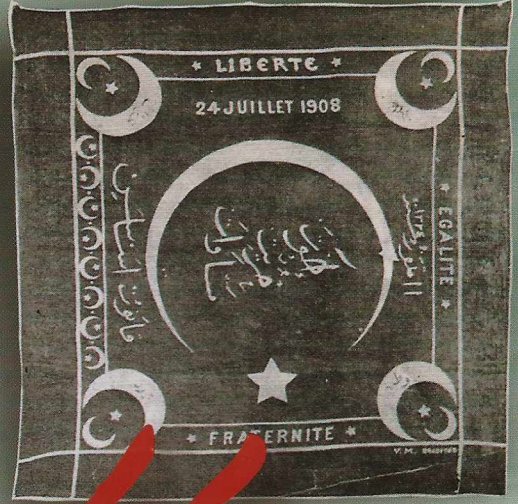
Vallah, Billah!.."

Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra Şam'a atanan Yüzbaşı Mustafa Kemal görevli olarak bulunduğu Yafa'da...

Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetleri Erkânı Harp reisliğinde bulunan Ali Fethi (Okyar) Bey (1911)...

İttihat ve Terakki
Cemiyeti'nin
bayrağı...

Ali Fethi Bey.

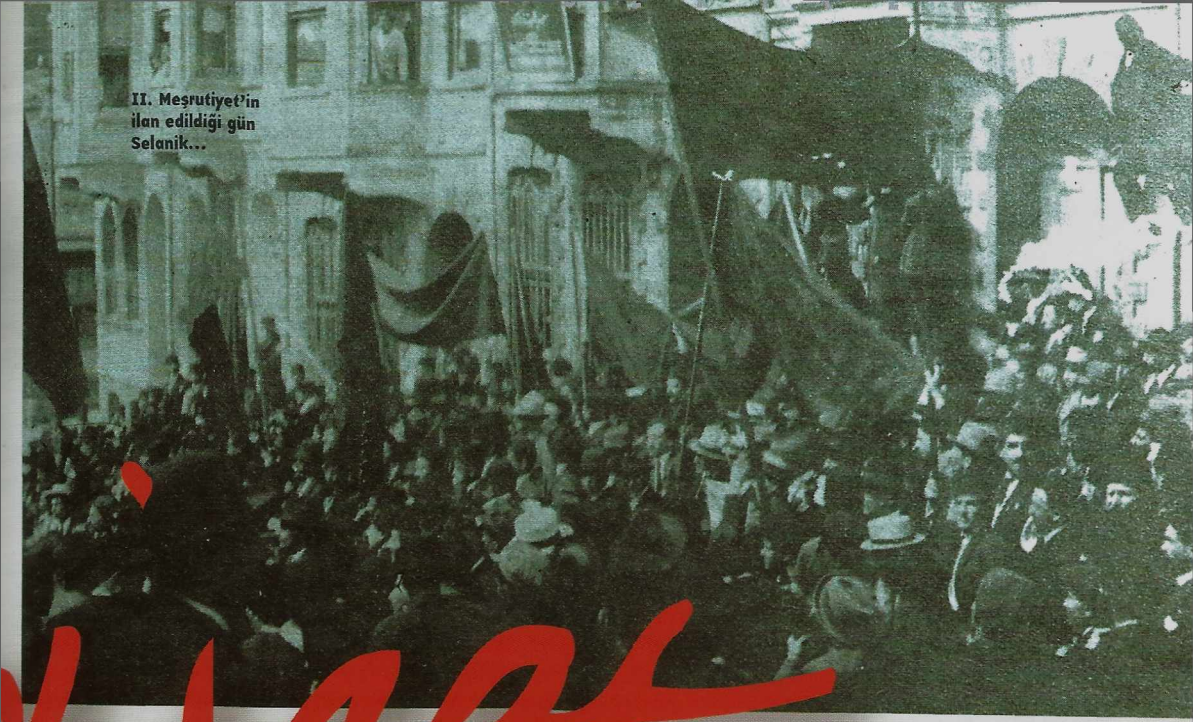
1908 Temmuz'u kapıyı çaldığında İttihat ve Terakki iyiden iyiye palazlanmış, Babiâli'yi sarsar hale gelmişti. Meşrutiyet lafı tüm baskılara rağmen dilden dile geziyordu. Şimdi sıra bu lafı gerçeğe çevirmekteydi.

22 Temmuz 1908 gecesi Selanik'te bir evde İttihat ve Terakki'nin beyin kadrosu toplandı. Genel Başkan Talat Bey, (daha sonra sadrazam ve İttihat ve Terakki Genel Başkanı) "amaca varma gününün geldiğini" açıkladı. Bir beyannameyle hedefi ilan etmeye karar verdiler. Talat Bey, Fethi Bey'e döndü ve "Bu beyannameyi siz yazınız" dedi.

Fethi Bey bir odaya çekildi ve İttihat Terakki'nin Meşrutiyet ilanını duyuran metnini yazmaya başladı:

"Hükûmet 30 yıldır ülkenin refah ve huzuru için hiçbir şey yapmamıştır. Yüce vasıfları ve hanedanına bağlılığı dünyaca bilinen Osmanlı milletini perişan etmiştir. Topraklarımız elden çıkmış, ülke

II. Meşrutiyet'in
ilan edildiği gün
Selanik...

İttihat

sefaletle sürüklenmiştir. Donanma ve ordu yetersiz ve zayıftır. Hırsızlık ve suiüstimaller alıp yürümüştür. Pa-
dişah ile halk arasına girerek bu rezaletleri yapanlara
'Dur' deme günü gelmiştir. Allah, zalimlerin düşmanı,
hak ve adalet yolundakilerin koruyucusudur.

Yaşasın vatan!..

Yaşasın millet!..

Yaşasın hürriyet!..”

Böylece 23 Temmuz 1908 günü İkinci Meşrutiyet ilan edildi.

Yer yerinden oynadı. Halk “hürriyet” nidalarıyla yollara döküldü. Toplar atıldı. Ezanlara çan sesleri karıştı. Bütün Rumeli allı yeşilli bayraklara büründü. İttihat ve Terakki açığa çıktı. **Selanik'te ilk kongresini topladı. Mustafa Kemal ve Fethi beyler delege olarak oradaydılar.** Ön planda olmasalar da artık açıkça siyaset sahnesine çıkmışlardı.

Kısa zamanda genel seçimler yapıldı ve silme İttihat Terakki listeleri kazandı. 1908 sonunda Mebusan Meclisi açıldı ve rejim işlemeye başladı.

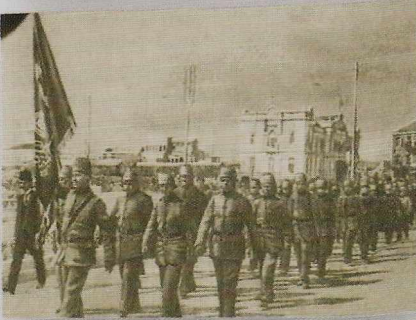

20 Temmuz 1908
gecesi, Selanik'te
bir evde bir araya
gelen İttihat ve
Terakki Cemiyeti
Manastır heyeti...

"Hz. Muhammed'in partisi"

Derviş Vahdeti'nin çıkardığı Volkan gazetesi.

Hareket Ordusu birlikleri İstanbul'a giriyor...

Hareket Ordusu birlikleri İstanbul'da önemli noktaları denetim altına alıyor...

İktidar yapısı karmakarışık.
Güçler dengesinin üç ayağı vardı:
Bir yanda Babî'î, yani saltanat...
... bir yanda iktidarın ne içinde ne dışında olan İttihat ve Terakki...

... bir diğer yanda da hem ittihatçılara, hem yenileşmeye karşı olan muhalefet...

İşte bu muhalefetin başını radikal Müslümanlar çekiyordu.

Meclis açıldıktan dört ay sonra, 5 Nisan 1909'da İstanbul'da Ayasofya Camii'nde okunan mevlütle yeni bir parti kuruldu:

İttihadi Muhammedi Fırkası... kısa adıyla Fırkai Muhammediye... veya bugünkü dilde söylenişyle **"Muhammed Partisi."**

Bu, bir Nakşibendî hareketiydi.

Program gereği tüm Müslümanları üye sayıyorlardı. Şeriat kurallarının tam anlamıyla devlete hâkim olmasını istiyorlar, İttihat ve Terakki'yi **"Batı taklitçisi"** olmakla suçluyorlardı. Sloganları **"Hak gelecek, batıl zayı olacak"** şeklindeydi.

Partinin sembolik genel başkanı Hazreti Muhammed'di. Tamamı din adamlarından oluşan kurucuları arasında Bediüzzaman Said Nursi de vardı. Perde arkasındaki lider ise *Volkan* adlı bir gazete çıkarmakta olan yazar Derviş Vahdeti'ydi.

Vahdetî, o günlerde tirajı 8 000'e ulaşan *Volkan*'da şu satırları yazıyordu:

"Dikkat edelim, Avrupa'dan gelmiş 4 tane herifi naşerif, bizi Avrupalıların ahlakıyla mütehallik edemesinler. Mesela tedricen kadınlarımızın çarşaflarını atmak yahut 'Müslüman hürdür' diye meyhaneler, kerhaneler açmak gibi Müslümanlığa yakışmayan şeylerin memleketimizde husulüne meydan vermeyelim. Müslüman kadınlarımızın Beyoğlu civarında dolaşmaları ve dükkânlar içinde alışveriş yapmaları şeri şerife aykır olduğundan bundan vazgeçmeleri asker kardeşlerimiz tarafından ihtar olunur."

Yeni partinin bir amacı da orduyu politize etmekte. Bu yüzden askerler de partinin doğal üyeleri sayılıyorlardı. Bu politika çok kısa süre içinde meyve verdi. Parti kurulduktan tam sekiz gün sonra 13 Nisan sabahı, tarihe ilk gerici isyan olarak geçen 31 Mart Olayı patlak verdi.

O gün, *Volkan* gazetesinin başlattığı şeriat kampanyasına diğer gazeteler de katılmıştı. Makalelerde çok-partili düzen eleştiriliyor, "Oysa Hak tektir. Neden şeriatın gereği yapılmıyor?" diye soruluyordu.

Şeriat isteriz!..

Zaten İttihat ve Terakki baskısından muzdarip olan kışlalarda alaylı subaylar bu tahriklerle ayaklandı. Aya-sofya Camii yanındaki Mebusan Meclisi binasına doğru yürüyüşe geçtiler. Muhammed Fırkası yöneticileri kalabalığın arasından olayı yönlendiriyorlardı. Ayaklanma bir anda sokağa yayıldı. Bir mebus sokakta öldürüldü. Bir kaymakam Yıldız bahçesinde asıldı. Adeta bir insan avı hüküm sürüyordu. Meclis sanıldı. Yürüyüşe katılan medrese öğrencileri "Şeriat isteriz" diye bağınıyorlardı. İsyancıların talepleri şunlardı:

**Fransız ordusunun
Eylül 1910'da
Picardie'de
düzenlediği manevraları
izlemeye giden
Osmanlı heyeti
incelemelerde.
Önde heyete
başkanlık eden Paris
Ataşemiliteri
Ali Fethi (Okyar) Bey
(pelerini) ve yanında,
(belinde dürbün
bulunan)
Yüzbaşı Mustafa Kemal.**

Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa...

Hareket Ordusu askerleri tarafından öldürülen bir isyancı...

Hareket Ordusu askerleri tarafından öldürülen isyancılar...

Mahmud Şevket Paşa ve maiyeti...

"Şeriat uygulanacak. Hükûmet değişecek. Kız mektepleri olmayacak. Meclisteki dinsizler atılacak. Orduda yenilik hareketi filan olmayacak. Avrupa'dan hiçbir şey alınmayacak."

Ama İttihatçılar da boş durmuyorlardı.

31 Mart'ın haberi İttihatçıların başkenti sayılan Selanik'e çabuk ulaştı. Hemen ikinci ve üçüncü ordulardan bir Hareket Ordusu kuruldu. Başına 3. Ordu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa geçirildi. Hareket Ordusu üç günde Ayastefanos'a gelip karargâh kurdu.

Hareket Ordusu'nda görev yapan kurmaylar arasında iki tanınmış subay da vardı:

Selanikli Mustafa Kemal Bey ve Erkânı Harp Binbaşı Sı Pırlepli Ali Fethi Bey...

Daha sonra bu ekibe Edirne'den Yüzbaşı İsmet Bey de katıldı ve tarihe **"31 Mart Vakası"** olarak geçen irticaî ayaklanma 25 Nisan 1909 Pazar akşamı bastırıldı.

Bu olayla, Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra Osmanlı tahtında en uzun kalan padişah olan II. Abdülhamid'in saltanatı son buldu.

Padişah, İstanbul'u terke zorlandı.

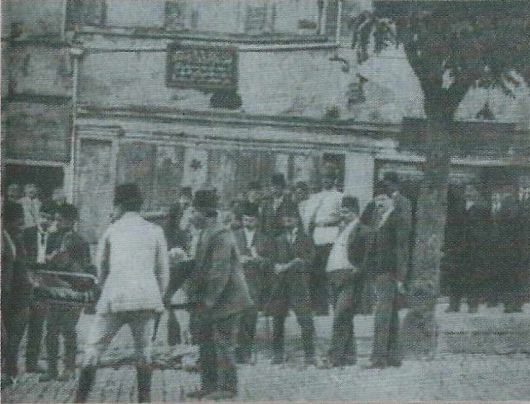
Sultan Reşad tahta çıktı.

Hareket Ordusu sıkıyönetim ilan etti. Bir sıkıyönetim mahkemesi kuruldu ve yargılamalar sonucu başta Deriş Vahdeti olmak üzere eylemin elebaşıları İstanbul meydanlarında asıldı. İdam sehpaları, ibret için günlerce meydanlardan kaldırılmadı.

İttihat ve Terakki ülkenin yegâne hâkimiydi artık...

Ordu, tamamen politikanın içindeydi.

Tabii orduyla birlikte Fethi, İsmet ve Mustafa Kemal beyler de...

Çatışmalarda ölenler ve yaralananlar kaldırılıyor...

“Asul işler ilerde...”

Sonra dağıldılar.
Mustafa Kemal Selanik'te kaldı...
Ali Fethi Paris ataşemiliterliğine atandı,
İsmet Yemen'e gitti...

Ama Trablusgarp'ta harp patlayınca Fethi Bey, Paris'i bırakıp hemen cepheye, Mustafa Kemal'in yanına koştu.

Ardından Sofya günleri geldi.

Dünya dev bir savaşa gebeysen, Ali Fethi Sofya büyükelçisiydi; Yarbay Mustafa Kemal de onun ataşemiliteri...

Bir yandan Balkan Harbi'yle kaybedilmiş topraklarda sahipsiz kalmış milyonlarca Türk için savaş veriyor, ara sıra da talebelik yıllarındaki gibi diplomatik davetlere ya da kıyafet balolarına katılıp gerginliklerini atıyorlardı.

Ama Mustafa Kemal, salonlardan çabuk sıkıldı.

Savaş patlamıştı ve cepheye olmak istiyordu.

Başkumandanlığa mektup yazıp, görev istedi.

İstanbul'un cevabını beklerken Fethi Bey'le son yılların muhasebesini yapıyorlardı. O muhasebeyi Fethi Bey şu sözlerle özetliyordu:

"1908'den sonra altı yıl içinde olup bitenler yüzyıllara sığacak azamette idi. Yüz yılı aşkın bir zafer silsilesi sonucu kazanılmış vatan topraklarını, hepsi hepsi altı yıl içinde kaybetmiştik. Ülkenin içinde bulunduğu zor durumu kavıyor, derleniyorduk."

Sonunda beklenen telgraf geldi. Mustafa Kemal, 19. Tümen kumandanlığına atanmıştı. Fethi Bey, ona haberi verirken, "Kemal" dedi; "istediğin oldu. Ama unutma ki, asıl yapılacak işler daha ilerdedir."

Mustafa Kemal'in atandığı yer, Çanakkale zaferinin yazılacağı yerd.

Dünya, dört nala bir "umumî harbe" doğru ilerlerken, Ali Fethi, İsmet ve Mustafa Kemal için de yepyeni bir dönem başlıyordu.

O harbin tozları arasından yepyeni bir devleti çıkaracak ve o devletin yönetiminde dostluklarını bir de iktidar sınavından geçireceklerdi.

Bu sınav, okuldaki kışladaki ya da cephe kilerden de zorlu bir sınav olacaktı.

**Sofya
ataşemiliteri
Mustafa Kemal,
11-12 Mayıs
1914 gecesini
katıldığı
kostümlü baloda
giydiği yeniçeri
kıyafetiyle...**

10 YIL SONRA

Terakkiperver C

A radan 10 yıl geçti. Kanla, silahla, barut kokusuyla yıkanan 10 uzun yıl... O 10 yılın sonunda Kemal, İsmet ve Fethi, kendilerini yepyeni bir devletin en tepesinde buldular. Elleriyle kurdukları Cumhuriyet'in karar mercii onlardı artık.

Köşk'te Gazi Mustafa Kemal, başbakanlıkta İsmet Paşa ve meclis başkanlığında Ali Fethi Bey...

Meclis balkonunda
Mustafa Kemal,
sağ başta
Ali Fethi Okyar...

Yeni Cumhuriyet'in köşe taşları bu üç isimdi.

Türkiye, şimdi Avrupa türü bir "çokpartili demokrasi"yi denemeye hazırlanıyordu.

Ülke semalarında yeniden "Hürriyet...demokrasi..." nidala-

rı çınlamaya başlamıştı.

Ancak "çok parti" demek, "farklı görüş" demekti. Henüz bir yaşındaki Cumhuriyet için farklı görüşleri olanlar ayrı bir safta toplandılar.

Aslında bu saflaşma daha İlk Meclis'te başlamıştı. "İkinci Grup" olarak tanınan muhalifler, tamamen iktidar grubundan kopmuşlardı. Daha bir yıl önce omuz omuza çarpışan silah arkadaşları şimdi farklı saflarda birbirleriyle çatışmaya girişiyorlardı.

İsmet İnönü, bu saflaşmanın yaşandığı ilk dönemi şöyle anlatıyordu:

"Yeni devletin esaslarının saptandığı ve birer birer meydana konduğu bu ilk günler, önemli siyasî gelişmelerin tabiatı icabı olarak arkadaşlar arasında birtakım sürtüşmelere, kırgınlıklara ve ayrılıklara yol açmıştır. Atatürk'le ihtilafa düşüp ondan ayrılan arkadaşlar, 'İşin başından beri hep beraberiz. Zaferi beraber kazandık. Devleti beraber kuruyoruz. Hepimiz aynı derecede söz sahibi olmalıyız' diye düşünüyorlardı."

Mustafa Kemal ise "bir komplo ile karşı karşıya bulundukları" inancındaydı. Özellikle Cumhuriyet'in ilanı, halifeliğin kaldırılması gibi adımların muhalifleri birbirine yaklaştırdığını görüyordu. Özellikle orduda ve mecliste hazır-

İnkılap Fırkası

lıklarını tamamlayınca o muhalifler şimdi siyasî bir adımla işe başlamak üzereydiler.

Mustafa Kemal, hemen tedbirini aldı. Bulduğu çözüm, muhaliflerinin orduyla ilgisini kesmektir. Bir yasa çıkararak asker kökenli milletvekillerini ordu ile siyaset arasında tercih yapmaya zorladı. Adeta *"Ya benim yanımda, ya karşımdasınız"* diyordu. Böylece muhaliflerinin çoğunu üniformadan arındırdı. Kâzım Karabekir, Ali Fuat paşalar ordudan istifa etmek zorunda kaldılar. Gazi'nin muhalifleri için artık yapacak bir tek şey kalmıştı: yeni bir parti kurup, açıktan Halk Partisi'ne muhalefet etmek...

Onlar da bunu yaptılar.

1 Kasım 1924'te meclis açıldı. Bu açılıştan 16 gün sonra, 17 Kasım 1924 günü de Cumhuriyet döneminin ilk resmî muhalefet partisi kuruldu:

Yeni partinin adı; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'ydı.

Partinin lideri, İttihat ve Terakki'nin önder kadrosundan, 31 Mart İsyanı'nı bastıran kumandanlardan Kâzım Karabekir'di... İkinci Başkan Rauf (Orbay) Bey, Genel Sekreter Ali Fuat Paşa...

Rauf Orbay.

Kâzım Karabekir Paşa.

Ali Fuat
(Cebesoy)
Paşa...

İsmet'in yerine Fethi

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın daha adı konduğunda Gazi tepki gösterdi.

Yeni partinin, adındaki **"ileri ve cumhuriyet"** sözcüklerine rağmen, o sözcüklerin karşısı bir yönde ilerleyeceğine inanıyordu.

Nutuk'ta söylediği gibi, *"yeni partinin 'dinsel düşünce ve inançlara saygı' perdesi altında halifeliği yeniden kurmayı, medreseleri, tekkeleri, bilgisiz sofatları, şeyhleri, müritleri korumayı amaçladığı"* kanısındaydı. Terakkiperver Fırka'nın çoğu yerde gericilere çağrı yaparak, *"Bizimle birlik olun. Çünkü Mustafa Kemal'in partisi halifeliği kaldırdı. Müslümanlığı zedeliyor. Sizi gâvur yapacak, size şapka giydirecek"* diye bağırıldığı kulağına geliyordu.

Aslında programına bakıldığında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, ideolojik olarak Halk Fırkası'ndan çok ayrılıyor gibi değildi. Burada daha çok kişiler arası bir iktidar yarışı söz konusuydu. Taktik bir yaklaşımla Mustafa Kemal bu yarışın dışında tutulmuş, bütün oklar Başbakan İsmet İnönü'ye çevrilmişti.

Bu taktik kısa zamanda sonuç verdi.

İnönü 22 Kasım 1924'te istifa etti.

Anılarında bu istifayı şöyle açıklayacaktı:

*"Hakikaten yoruldum. Geçen bir sene zarfında Ankara'nın hükümet merkezi olması, Cumhuriyet meselesi, hilafet meselesi, eski arkadaşların yaratıkları meseleleri beni çok yordu. Ve bütün bu işler karşısında İstanbul basını ve İstanbul **entelekti** toplu olarak ve sebatlı olarak*

İsmet Paşa'yla uğraştılar. Münakaşalar Atatürk'le çıktı, fakat devam ederek iyi bir taktikle benim üzerimde toplandı. İsmet Paşa meselesi haline getirildi. İstifa ettiğim zaman İstanbul gazetelerinden biri yazmıştı: 'Bütün

millet 'oh' demiş.' Talih hep böyle devam ediyor, büyük buhran zamanlarında benden çekinenler hep 'oh' diyorlar ve sonra..."

İsmet Paşa'nın çekilmesiyle Mustafa Kemal, muhaliflerine karşı başbakanlıkta desteksiz kalmıştı. İnönü'den istifasını bir gün geciktirmesini istedi. O bir gün içinde çok güvendiği bir başka isme, sacayağının üçüncü ayağına başbakanlığı teklif edecekti:

Ali Fethi Bey'e...

Teklifin yapıldığı görüşmede Fethi Bey, eski dostuna şunu sordu:

"Meclis içinde bugün kanun hudutları içinde kurulmuş bir muhalefet partisi var. Elbette bizimle esas-tan görüş farkları olacak ki muhalefet yapabilsin ve muhalif safta mevcudiyeti bulunsun. Şimdi çok açık ve samimî düşünelim. Böyle bir muhalefet partisinin, mevcudiyetini ve felsefesini halka benimsettiği takdirde iktidara gelmesine razı olacak mıyız?"

Gazi bu soruya biraz şaşırılmış bir tavırla ;

"Çok tabii..." diye yanıtladı.

Bunun üzerine Fethi Bey, endişeleri belirtti:

"Benim asıl endişem Halk Partisi'nin bir kanadının bu gerçeği kolay kolay kabul etmeyeceği ihtimalidir. Benim mizacıma eskiden bilirsiniz. Ben, liberal temayüllü, hürriyetlere azamî hürmetkâr ve her ihtilafın görüşmeler, karşılıklı fikirler, itidal ve serbesti içinde en güzel neticeye vasil olacağına inanmışımdır. Cumhuriyet'i ilan ettiğimize göre, rejimimizin nazariyede kalmaması için sözümüzle fiilimizi birbirine uydurmaya mecburuz."

Cumhuriyet bir **"danışıklı dövüş"**ün adı olmamalıydı.

Bu önkoşulla, Fethi Bey başbakanlık koltuğuna oturdu.

O, artık Cumhuriyet'in ikinci başbakanıydı.

Kabinesini ılımlı isimlerden kurdu ve bu sayede Terakkiperver Fırkalılardan da güvenoyu aldı.

Genç Türkiye Cumhuriyeti şimdi keskin bir bıçağın sırtında çokpartili rejimi deneyecekti.

Mustafa Kemal
ve İsmet Paşa.

YİNE AYNI SES:

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundan hemen üç ay sonra 13 Şubat 1925 günü doğudan, Piran köyünden gelen bir haber, her şeyin sonu oldu. Doğuda Şeyh Said adlı bir Nakşî toprak ağası **"İslamiyet'ten ayrılan ve kızları Beyoğlu'nda şapkaıyla dolaştıran"** Ankara'ya karşı **"Allah'ın emriyle"** isyan bayrağını açmıştı.

Yanındaki 350 atlısıyla birlikte bir Müslüman sancığı altında Lice'ye yürüyordu. Yol boyunca bazı aşiretler de kendisine katıldıklarını açıklamışlardı.

Hedef tanıdık :
"Şeriat..."

Lice, bir hafta içinde düştü.
 Şeyh Said beyaz atının yönünü Diyarbakır'a çevirdi.

Artık, sıcak çatışma kaçınılmazdı.
 25 Şubat 1925 günü Fethi Bey Hükümeti Doğu illerinde sıkıyönetim ilan etti. Başbakan, kararın gerekçesini meclise açıklarken bir eski İsyanı anımsattı:

"Bu zavallı milletin başına gelen birçok felaket hep aynı şeyden geliyor. Sizlere 31 Mart Ayaklanması'ndan söz edeceğim. O zaman da 'Din elden gidiyor, ey ahali kal-kınız' diye zavallı ahali kandırılmıştı. Aynı din silahı bugün de kullanılıyor."

Hükümet o günlerde aldığı bir kararla dince kutsal sayılan kavramları kullanarak örgüt kurmayı **"vatana ihanet"** saydı. Dinin siyasete alet edilmesini yasakladı.

Tabii şimdi bütün gözler Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası yöneticilerine dönmüştü. Programlarındaki **"dine saygı"** maddesinden dolayı, Şeyh Said İsyanı'nın kışkırtıcısı olmakla suçlanıyorlardı.

Şeyh Said.

BRİÇ MASASINDA GELEN HABER...

İşte tam bu aşamada cumhurbaşkanı ile başbakan arasında bir görüş ayrılığı patlak verdi.

Gazi, hükûmetin bir an önce sert önlemler alarak isyanı basturmasını istiyordu.

Fethi Bey ise sıkıyönetimi yeterli görüyordu.

İki eski dost, önemli bir krizin ortasında yol ayrımına gelmişlerdi.

Tam o günlerde Çankaya'da yaşanan bir sahne, sacayağı içindeki dengeleri yeniden altüst etti.

O akşam Gazi yakın dostlarını Çankaya'ya çağırmişti. O, bir masada Falih Rıfkı ve Yakup Kadri'yle söyleşirken, bir masada Fethi Bey, diğer bir masada da İsmet Bey briç oynuyordular.

Oyunun en kızıışmış anında Gazi'ye bir

telgraf geldi. Haber ciddiydi. Gazi okuduktan sonra elindeki kâğıdı yaverine verdi ve *"Bunu Başvekil Fethi Bey'e götür"* dedi. Sonra da yanındakilere dikkatle izlemelerini söyledi.

Mesajı alan Fethi Bey, kâğıda şöyle bir göz attı ve *"Sonra bakanz"* deyip, geri verdi; tekrar oyununa döndü.

Gazi hemen yaverden aynı mesajı İsmet Paşa'ya götürmesini istedi. Yaver bu kez öbür masaya gitti. İsmet Paşa mesajı okur okumaz, iskemlesini biraz geri aldı. Bir sigara yaktı. Masadan izin isteyip kalktı ve Gazi'nin yanına gelip,

"Önlem almak gerekir" dedi.

Bunun üzerine Mustafa Kemal masadaki arkadaşlarına döndü ve her şeyi anlatan şu iki sözcüğü fısıldadı:

"İşte farkları!.."

Gazi Mustafa Kemal ve
İsmet Bey.

VE GAZİ SON SÖZÜ SÖYLÜYOR

“Devrimi başlatan,
tamamlayacaktır.”

Şeyh Said yakalandıktan sonra...

Bu sahne üçlü sacayağının sonu oldu. Zaten Gazi, Fethi Bey'in olaya yaklaşımını yumuşak bulduğu için apar topar İsmet Paşa'yı Ankara'ya çağırmişti.

2 Mart günü Halk Partisi grubu Gazi'nin başkanlığında toplandı. Grupta, ayaklanma karşısında Fethi Bey Hükûmeti'nin **“azimli ve basiretli davranması konusunda”** bir önerge verildi.

Bu, hükûmet için güvenoylaması demektir. Mustafa Kemal ve Fethi Bey için de dostluk sınavı...

Tam 12 saat süren o toplantı, ülkenin bugüne de ışık tutan tartışmalarla dolu geçti.

Fethi Bey önerge üzerine söz alıp Şeyh Said İsyanı'nın *“Basit bir polisiye vaka sayılamayacağını”* söyledi. *“Memleketin bazı yörelerinde yaşayan vatandaşların olumsuz ve katlanılması güç yaşam şartlarından sıyrılarak, insanca yaşamak için mücadele verdiklerini, yol, su, ışık, okul, posta, doktor, mahkeme istediklerini”* anlattı: *“Artık Cumhuriyet içinde Doğu ve Batı diye coğrafi ayrımlar olmaması gerekir. Bu farklılık giderilmelidir”* dedi.

O bunları anlatırken Genel Kurul salonundan; *“Bir avuç Kürtten mi korkuyorsun?”* diye bağırانlar oldu.

Fethi Bey, bu sataşmaya cevap verirken de *“Bugün ulusal sınırlar içinde yaşayanlar arasında ırk, kavim ve dil ayrımı yapılmasının çok tehlikeli bölünmelere neden olabileceğini”* söyledi ve sözlerini şöyle bağladı:

“Aldığımız tedbirler kâfidir. Lüzumsuz şiddetlerle ben elimi kana boyayamam...”

Ama son söz Gazi'nindi. Kürsüye geldi ve çok kısa konuştu:

“ Milletin elinden tutmaya lüzum vardır. Devrimi başlatan, tamamlayacaktır.”

Bu cümleyle Fethi Bey Hükûmeti tarihe karıştı. Başvekil o gün istifa etti.

Koltuğa yeniden İsmet Paşa oturdu.

İki gün içinde önlemler yağmur gibi yağdı. Önce Takriri Sükûn kanunu çıktı. Ardından ünlü İstiklal Mahkemeleri kuruldu.

Ve isyan 62. gününde zorla bastırıldı.

Şeyh Said teslim oldu; İstiklal Mahkemesinde yargılandıktan sonra 45 müridiyle birlikte Diyarbakır'da asıldı.

Bu yalnızca bir isyanın değil, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın ve çokpartili rejim umutlarının da sonu oldu.

Rejimin bir diktaya gittiğini söyleyen Terakkiperver Fırka, **“dini siyasete alet ettiği”** suçlamasıyla kapatıldı.

Artık rejim oturana kadar, hiçbir muhalefete izin verilmeyecekti.

Fethi Bey'e gelince...

O, başbakanlıktan istifasından sonra Çankaya'ya çıktı. İki dost baş başa, uzun ve tatlı-sert bir görüşme yaptılar. Bu görüşmeden birkaç gün sonra Fethi Bey, milletvekilliğinden de istifa edip, Paris büyükelçiliğine atandı.

Mustafa Kemal'le yolları ilk kez ayrılıyordu.

Ama, bu son olmayacaktı...

Cumhurbaşkanı Mustafa
Kemal meclisten çıkarken...

5 YIL SONRA

Yeni bir deneme... ... yeni bir isyan..

1930'lar başlarken dünya bir ekonomik krizin ağında kıvranıyordu... Tabii dünyayla birlikte Türkiye de...

1929 krizi genç Cumhuriyet'i hazırlıksız yakalamış ve zora sokmuştu. Zaten yokluk içinde olan ülke, şimdi hepten kemerleri sıkmak zorunda kalacaktı.

Kriz özellikle ihraç ürünleri yetiştiren tarım bölgelerini, örneğin Ege'yi vurmuştu.

Halk yokluklara, ağır vergilere ve birbirini ardına gelen şok reformlara içten içe tepki göstermeye başlamıştı. Bu tepkiler seziliyor, ancak boyutları kestirilemiyordu.

İşte bu aşamada hem halkın nabzını tutacak, hem de tepkileri doğru kanallara yönlendirecek bir yeni soluk ihtiyacı belirdi. Gazi, bu yeni solğun bir **"muhaletet partisi"** olabileceği görüşündeydi. Son denemenin üzerinden 5 yıl geçmiş, devrimler oturmuş, yeni bir **"çokpartili rejim denemesi"**nin vakti gelmişti.

İyi de bu **"riskli deneme"**yi kim üstlenecekti?

Gazi'nin aklına gelen ilk isim, eski ve güvenilir bir dostun ismiydi:

Fethi Okyar...

Paris Büyükelçiliği'nde küskün bir dönem geçiren Fethi Bey, o yaz izne geldiğinde Gazi tara-

findan Yalova'ya davet edildi. İki eski dost sofrada ülkenin dışardan nasıl görüldüğünü konuştular. Durum hiç de parlak sayılmazdı.

Gazi, tahmin ettiği bu yanıt üzerine Fethi Bey'e kafasındaki planı açıkladı:

"Ülkede muhalif bir parti kurmak lazım" dedi, "Böyle bir parti kurulursa mecliste tartışma serbest olur. Örneğin siz böyle bir partinin başına geçerseniz, bildiklerinizi serbestçe mecliste söylersiniz. Böylece uygulamada karşılaşılan birçok hatanın önü alınmış olur."

Ancak, ilk denemeden ağzı yanan Fethi Bey, hiç düşünmeden reddetti:

"Rica ederim beni İsmet Paşa'yla karşı karşıya getirmeyiniz" dedi.

Sacayağının bir bacağı kırılmıştı. Harbiye yıllarında başlayan dostluklar yıllandıkça yorulmuş, küskünlüklere dönüşmüştü. Fethi Bey, kendi eliyle İttihat Terakki'ye soktuğu, aynı hükûmette görev yaptığı İsmet Paşa'ya artık kesinlikle güvenmiyordu.

Beş yıl önce yaşananların yaraları zihninde hala tazeydi.

Bu yüzden temkinli davranıyor, Gazi'yi başına gelebilecekler konusunda uyarmaya çalışıyordu:

"Yarın bu fikir uygulamaya konduğunda sıkıntılar baş gösterir. Basın hür olacaktır. Her tür yazı yazılır, mecliste acı tatlı eleştiri yapılır. Buna tahammül etmek zor olur" dedi.

Ancak Gazi bunlara hazırlıklıydı. Yalova'da eski dostuna çok önemli bir konuşma yaptı:

"Bunlara tahammül edeceğiz, başka çare yoktur" dedi, "Bugünkü manzaramız, aşağı yukarı bir diktatör manzarasıdır. Gerçi bir meclis var, ama içeride ve dışarda bize diktatör gözüyle bakıyorlar. Ben öldükten sonra arkamda kalacak müessese bir

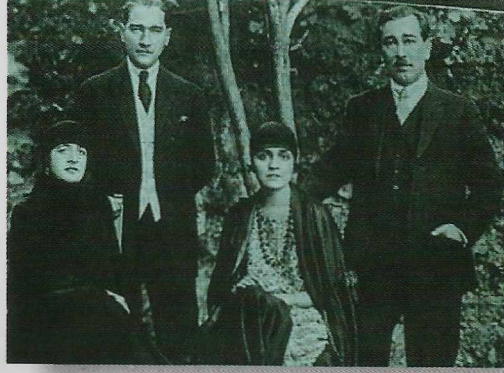
istibdat müessesesidir. Ben ise böyle bir miras bırakmak ve tarihe böyle geçmek istemiyorum. Ölmeden önce istiyorum ki millet hürriyete alışsın. Cumhuriyet müessesesinin bir müste-bit eline geçeceğini mezarımda bile duysam millete karşı hay-kırmak isterim. Cumhuriyet'in milletin kalbinde kök saldı-ğını görmek, yegâne emelimdir. Bu yüzden bütün müşküllere katlanacağız. Sizin dostluğunuza, ahlakınıza, bilginize gü-veniyorum. Bu işi sizden başka hiç kimseye teslim edemem. Başka kimseye güvenemem. Bu işi mutlak üzerinize almalı-sınız."

Bu konuşma üzerine Fethi Bey teklifi kabul etti.

Madem ülkesinin kendisine ihtiyacı vardı, madem bunu eski bir dost istiyordu, O da kaçmayacaktı. O ge-ce hatıra defterine "Memleket bir uçuruma doğru sürüklen-mekteyken bir istirahat köşesinde kalmak elimden gelmiyor" diye yazdı ve yeni macerasına atıldı:

... eski bir dostun ricasıyla; bir başka eski dostu karşı...

**Mustafa Kemal ile
eşi Latife Hanım ve
Ali Fethi Bey ile eşi
Galibe Hanım
Çankaya Köşkü'nün
bahçesinde bir aradalar...**

**Çıktığı Ege
gezisinde
halkın yoğun
ilgisine karşılaşan
SCF lideri
Ali Fethi (Okyar) Bey,
elinde çiçekle
yürüyor...**

Valsler çalınırken kurulan

Gazi, "Kabul" yanıtını alınca keyiflendi. Gece Yalova'da düzenlenen baloda, valsler çalarken kadehler yeni partinin şerefine kaldırılıyor, Gazi, yanında kim varsa, onu **"yeni fırkaya girmeye"** zorluyordu. Ağa-oğlu Ahmet Bey, çocukluk arkadaşı Nuri Bey, hatta kızkardeşi Makbule Hanım Gazi'nin ısrarıyla yeni partiye katıldılar. Gazi yarı alayla Fethi Bey'e takılıyor, "Daha ne yapayım, seni daha nasıl memnun edeyim" diyordu. Yeni partinin Halk Fırkası'nın solunda olması gerektiğini söyledi ve adını da kendisi koydu:

"Serbest Cumhuriyet Fırkası..."

O gece sacayağı yıllar sonra yeniden kuruldu.

Üç eski dost bir kez daha bir araya geldiler.

Bu kez ikisi birbirine küskündü. Üçüncü isim ise o ikisinin arasında hakem rolündeydi. Mustafa Kemal bu iki dostunun başında olacağı iki parti karşısında tamamen tarafsız kalmayı vaat etti.

"Bu fırkalar benim iki evladım gibi olacak ve ben, tabirimi mazur görün, sizin babanız olacağım. Bir baba iki öz evladına nasıl eşit muamelede bulunuyorsa, ben de bu iki fırkaya aynı şekilde muamele

**Mustafa Kemal ve Ali Fethi Okyar
Yalova'daki baloda...**

Yalova'da Millet Çiftliği...

**Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın
kuruluş hazırlıklarının
konuşulduğu günlerden bir gün...**

Sağdan sola;

**Serbest Fırka Mebusu Tahsin Uzer,
Halk Fırkası Antep Mebusu Kılıç Ali,
Atatürk'ün kız kardeşi
Makbule Atadan,
Ali Fethi Okyar,
Mustafa Kemal
ve Afet İnan.**

edeceğim. En kavgalı olduğunuz geceler sizi soframda birleştireceğim. Aynı aynı her birinize soracağım: 'Sen ne dedin, ne için dedin? Senin cevabın neydi?' Bugünden itiraf ederim ki, bu, benim için yüksek bir zevk olacaktır."

Mutlu bir doğum sahnesi gibiydi.

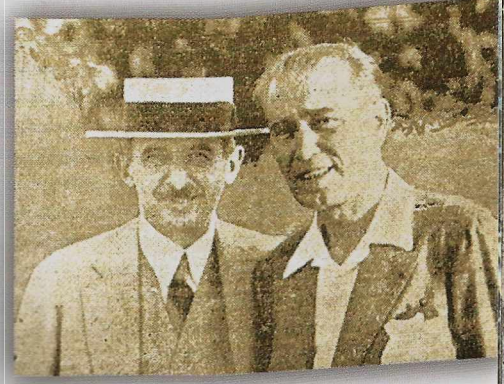
Ülkenin babası, küvezdeki yeni evladına sevgi ve koruma vaat ediyordu. Ancak kendisi öbür evladının öz babası; Cumhuriyet Halk Fırkası'nın genel başkanıydı. Bir partinin genel başkanıyken, nasıl tarafsız kalabilecekti? İktidardaki partinin başındayken, muhalif partiyi nasıl kollayabilecekti?

Fethi Bey bu endişelerle Gazi'den CHF'nin liderliğinden ayrılmasını rica etti. "Ben size karşı mücadele için ortaya atulmadım. Yarı Halk Fırkası'nın geri çekilip, sizi bizim karşımıza çıkarmalarından korkuyorum" dedi. Ama Gazi için kendi elleriyle kurduğu partiden ayrılmak ihanet gibiydi.

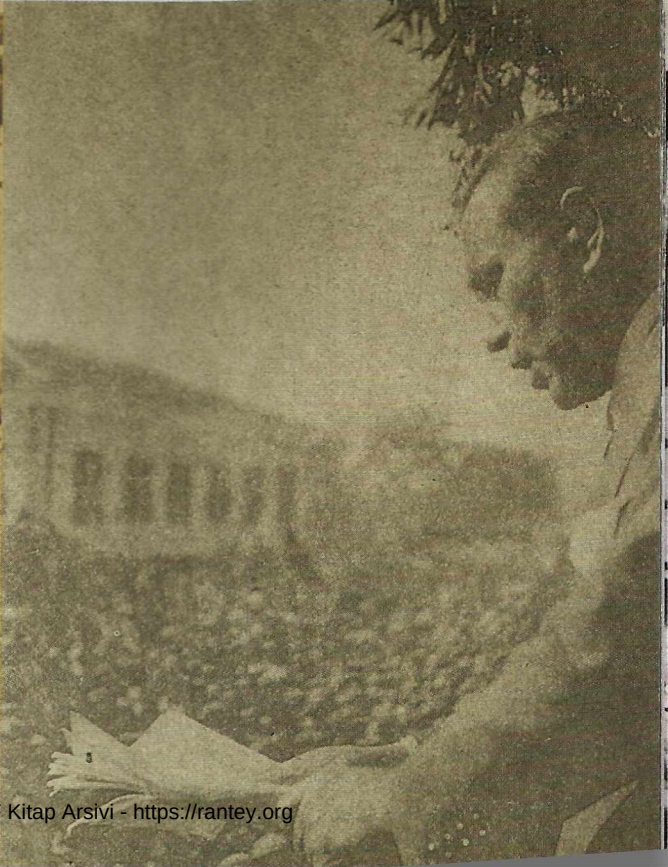
"Bu benim için bir namus ve şeref meselesidir. Halk Fırkası'ndan çekilemem" dedi ve ekledi:

"... ama bitaraf kalacağımın emin olunuz..."

**Başbakan İsmet (İnönü)
ve Serbest Fırka Reisi
Fethi (Okyar)
Yalova'dalar...**

**Serbest Cumhuriyet
Fırkası Başkanı
Ali Fethi Bey halka
sesleniyor...**

"Kurtar bizi... kurtar!..."

1 2 Ağustos 1930'da partinin kuruluşu ilan edildi ve o günden itibaren ülke çapında Serbest Fırka'ya yönelik büyük bir ilgi baş gösterdi. Ülkenin her tarafında yurttaşlar yeni partiye akıyorlardı. Adeta yeni parti yıllardır suskun duran dillerdeki mührü çözmüş ve huzursuz kitlelerin sözcüsü durumuna girivermişti.

Fethi Bey, gönülsüz başladığı bu macerada şimdi bir misyoner rolüne bürünüyordu...

... hem de bir can dostunun liderliğine karşı...

Serbest Fırka'nın kaderini değiştiren olay, Fethi Bey'in ilk yurt gezisinde yaşandı. Ekonomik krizin sıkıntılarını en yoğun yaşayan Ege'nin kalbinde, İzmir'de düzenlenen bir miting, Serbest Fırka'nın potansiyelini ortaya koydu.

Fethi Bey'in bile tahmin edemediği bu potansiyel o kadar büyüktü ki, İzmir bir mahşer yerine döndü. Daha bir ay önce küskün köşesinde emekliliğini bekleyen bir büyükelçi, şimdi bir an-

da kitlelerin umut bağladığı bir muhalefet lideri-ne dönüşüvermişti.

Fethi Bey'in bu başarısı, aynı zamanda onun yenilgisini hazırlayan bir işaret olacaktı.

Gazi, İzmir mitinginde Fethi Bey'e engel çıkarları uyararak eski dostuna sahip çıktı, ancak olaylar umulmadık bir şekilde gelişti. **Cumhuriyet Halk Partisi'nin mitingi engellemeye çalıştığını düşünen muhalifler tepki gösterince ortalık karıştı.** İtiş kakış sırasında polis kalabalığın üzerine ateş açtı, 14 yaşında bir çocuk öldü. Çocuğun babası kanlar içindeki oğlunu kucaklayarak Fethi Bey'in yanına koştu ve "Kurtar bizi...kurtar" diye haykırdı.

Fethi Bey'e göre bunlar "halktaki refah hareketinin, hürriyet talebinin trajik ifadesi"ydi. Ancak Gazi tamamen farklı düşünüyordu.

Fethi Bey, Ankara'ya dönüşte Çankaya'da kendisine yönelik tavrın değişmiş olduğunu hissetti. Mitingin ne kadar coşkulu olduğunu anlatırken Gazi endişeyle kendisini dinliyor ve susuyordu. Bu, İnönü'ye göre "Gazi'nin yeni bir karar anifesinde olduğunu işaretiydi." Belki de gösterilerde asıl hedefin iktidar partisi ya da İnönü değil, bizzat kendisi olduğunu fark etmişti.

Rıhtımdan İzmir
Palas'a gitmeye
çalışan Fethi Bey'in
konvoyunu saran
coşkulu kalabalık...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Serbest Cumhuriyet
Fırkası Genel Başkanı
Fethi Bey olaylı
Ege gezisinde...

Gazî'nin,
Kendisine
Yazdırdığı

mektup

Mustafa Kemal
bir baloda...
(elini uzatmış olan
Yunus Nadi).

Şimdi 30 yıllık bu üçlü dostluk için en zorlu dönem başlıyordu. Gazi bu tarihî dönemeçte iki arkadaşı arasında sıkışıp kalmıştı. Bir yanda tek parti rejimi ve silah arkadaşı İsmet...

... öte yanda çokpartili demokrasi, kitlelerin sesi ve yakın dostu Fethi...

İşte o aşamada, böyle durumlarda sıkça başvurduğu bir yöntemi denerdi. İsmet Paşa'yla birlikte bir gün, tamamlardan İzmir'de olup bitenleri dinledi. Sonra da Yunus Nadi Bey'e, *Cumhuriyet*'te yayımlanmak üzere bizzat kendisine hitaben bir mektup yazdırdı.

Mektup aynen şöyleydi:

"Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne...

İzmir'de bir matbaamıza taarruz edildiği günden beri memlekette bize düşen yeni vazifelerin önemini takdir ediyoruz. Bu arada ezeli ve ebedî şefimiz olarak bildiğimiz zatı devletlerini başka ve yeni fırkaların kendilerine mal etmeye çalıştıklarını görüyoruz. Vazifemizin kolaylaşması hesabına değil, belki vaziyetin açıklanması namına hal ne ise lütfen ifade ediniz."

Gazî'nin kendisine hitaben yazdırdığı bu mektup, 9 Eylül 1930 günü *Cumhuriyet* gazetesinde "**Yunus Nadi**" imzasıyla yer aldı.

Hemen ertesi gün de Gazi'nin cevabı geldi:

"Cumhuriyet gazetesi başmuharri-ri Yunus Nadi Beyefendi'ye...

Bana hitaben yazılan açık mektubunuzu okudum. Halk arasında da bu hususta söyleniler ve tereddütler olduğunu işitiyorum. Hakikati hali bir daha ifade ve tasrih edeyim: Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umumî reisiyim. Bu teşekküle tarihen bağlıyım. Bu bağı çözmek için hiçbir sebep ve lüzum yoktur ve olamaz. İzmir'deki Halk Fırkası merkezine, bir gazete idarehanesine ve hükûmet ricali ve otoritesine karşı yapılan çirkin teca-vüzlerden çok müte-essir olduğumu tahmin etmek güç değildir. Akan kanlar ve zayi olan hayat, bu üzüntümü şiddetlen-dirmiştir."

Fethi Bey.

Alsancak
mitinginde
kürsüden
nutkunu
söyleyen
Fethi Bey...

SERBEST FIRKA'

A rtık mücadele çetinleşiyordu. Gazi tavrını koymuş, adeta bu işe girdiği-ne pişman olduğunu sezdircesine, hem Serbest Fırka'yı uyarmış, hem de CHF'den kopmayacağını deklare etmişti.

Şimdi ortam daha da gerginleşecekti.

Önce mecliste hükûmet programı üzerinde uzun tartışmalar oldu. Serbest Fırkalılar hükûmet-güvensizlik oyu verdiler.

Ardından yerel seçimler geldi. Çokpartili yaşamın bu ilk yerel seçimi, o güne dek tek parti adaylarının ittifakla seçildikleri seçimlerden oldukça farklıydı. Olaylar çıktı, usulsüzlükler manşetlere yansıdı. Sonuçta Serbest Cumhuriyet Fırkası 502 seçim bölgesinden yalnızca 31'ini kazanabildi. Bunlardan biri Gazi'nin Millî Mücadele'yi başlattığı Samsun'du... bir diğeriye çok yakında ülke gündemini altüst edecek bir ilçe:

Menemen...

İnönü'ye göre, oylara da yansıyan tepkinin asıl hedefi kendi partisi değil, bizzat Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal'di...

Fethi Bey'e göreyse "Gazi seçim sonucunu bir

haysiyet meselesi yapmıştı."

Bu sonuçlar sacayağı içindeki dengeleri de hepten değiştirmiş; Gazi'yi Fethi Bey'e karşı, iyiden iyiye İsmet Bey'e yakınlaştırmıştı. İşte Mustafa Kemal, ülke yönetimine ilişkin tavrını, o günlerde beliren bir hükûmet boşluğunda ortaya koydu. İsmet Paşa istifasını verince, yeni kabineyi kurma görevini yeniden ona verdi ve "O kurmazsa ben kuracağım" dedi:

"Ya İsmet...ya ben!.."

Mesaj yeterince açıktı.

Fethi Bey'e düşen, götürüp, zaten kerhen üzerine aldığı bu misyonu iade etmektir.

O da öyle yaptı. Çankaya'ya çıkıp, Serbest Fırka'nın 99 gündür süren macerasını noktalamak istediğini bildirdi.

Görüşmede İsmet Paşa da vardı.

Üç eski dost, bu kez çok farklı koşullarda bir kez daha bir aradalardı.

Gazi, Fethi Bey'in partiyi feshetme talebine razı olmaz göründü:

"Bir şey değişmedi, sen fırkanın, ben fırkamın başında olacağız" dedi.

Bu ifade bile Fethi Bey için her şeyin bittiğini

Mustafa Kemal
Paşa ve
İsmet (İnönü)...

Menemen olayları
sonrasında
yakalananlar
toplu halde...

Menemen olaylarını
kısırtırmakla suçlanan
Nakşi şeyhi
Esat Efendi...

in **sonu...**

gösteriyordu. Çünkü başta tarafsız kalma sözü veren Gazi, şimdi bir parti başkanı sıfatıyla konuşuyordu.

Fethi Bey, o aşamada her türlü politik kaygının önüne eski dostluklarının hatırını koydu:

"Biz sizinle karşı karşıya gelmeyiz ve gelmeyeceğiz" dedi.

Gazi, "Yapma" diyecek olduysa da sonunda kabul etti.

17 Kasım 1930 günü Serbest Fırka'nın kendini feshettiği açıklandı.

Fethi Bey, beş yıl aradan sonra yeniden küssün bir şekilde köşesine çekildi.

Gazi'nin sırf memleketteki durumu anlamak ve halkın nabzını tutmak için kendisini kullandığını ve "kurban" ettiğini düşünüyordu.

Ancak tam da o günlerde asıl "kurban", Ege'de bir kör bıçağın ucunda can verecekti.

Ülkede üçüncü demokrasi denemesinin ardından yine aynı "Şeriat isteriz!.." sesi yükseldi.

Bu kez yeşil bayrağın yükseldiği yer Menemen'di...

Cumhurbaşkanı
Mustafa Kemal
locadan meclis
görüşmelerini
izlerken...

SONRA NELER OLDU?

Menemen'de
şehit düşen
Üsteğmen
Kubilay...

İsmet İnönü
ve Ali Fethi Okyar...

Serbest Fırka lideri
Fethi Bey,
Aydın il başkanı
seçtiği
Adnan Menderes
(sağdan üçüncü) ve
diğer partililerle...

Soğuk bir Aralık sabahı, Giritli Mehmet ve beş arkadaşı-
nın "Müslümanım diyen sancağımızın altında toplansın..."
nidalarıyla Menemen'e ateş düştü. Bu sahte Mehdi'nin mas-
kesini düşürmekle görevlendirilen genç asteğmen Kubilay'ın
kesilen başıyla yeşil sancak kana bulandı. Sonu daha kanlı
olacak bu isyan çok geçmeden bütün Menemen'e yayıldı ve
Ankara ayaklandı.

Menemen dışından gelen bir grubun başlattığı bu isyana karşı
sert önlemler alındı. Açılan top ateşi sonucunda Mehdi Mehmet ve
arkadaşları öldü. Ama iş burada bitmedi. Bölgede hemen sıkıyöne-
tim ilan edildi. Ve Menemen'de açılan İstiklal Mahkemesi'nde 144
kişi yargılandı. İki haftada biten mahkeme sonucunda 77 sanık hü-
küm giydi. Bunlardan 23'ü ibret için Menemen meydanlarında asıldı.

**Bu kanlı bilançonun faturası Serbest Fırka'ya kesildi ve
Fethi bey Londra büyükelçiliğine atandı.**

0 günden sonra Fethi Bey, Mustafa Kemal'i 1936 eylülünde
gördü. Kral Edward'la birlikte Türkiye'ye gelmişti. İki eski dost Dol-
mabahçe'de baş başa görüştüler. Konu İngiliz seçimlerine geldi.
Atatürk "Seçimi kim kazanır?" diye sordu. Cevabı beklemeden
derin bir iç çekti ve "Biz" dedi, "Bizimkini başarabilseydik,
şimdi onlar da bizim seçimlerimiz için 'Kim kazanır?' diye so-
racaklardı. Yazık oldu."

Son kez Savarona'da görüştüler. Ayrılrken de sıkı sıkı kucak-
laştılar.

Fethi Bey, yattan karaya çıktığında derin bir keder içindeydi.

Atatürk, en çok özlemini çektiği şeyi, ülkesinde demokrasiyi
göremeden, hayata veda ediyordu.

**Atatürk ölmeden İnönü, Fethi Bey'i Türkiye'ye davet et-
ti. Atatürk'ten sonra kurulacak kabinede bakanlık önerdi.
"Beraber çalışırız. Temiz ve namuslu bir idare kurarız" dedi. Fethi
Bey eski defterleri açmadı. Kabul etti ve Adalet bakanı oldu.
1942'de sağlık nedenleriyle siyasetten çekildi.**

İsmet Paşa Menemen olayından sonra tek parti iktidarını iyice
pekiştirdi.

**Fethi Bey'den üç beş yıl sonra onun da Atatürk'le yolları
ayrıldı.**

**Ama sonra Gazi'nin çokpartili rejim düşünüyü gerçekleştiri-
mek ona kismet oldu. Serbest Fırka deneyiminden tam 20
yıl sonra, Türk tarihinin ilk sağlıklı seçimiyle iktidardan
devrildi.**

Paşa'yı deviren adam, 20 yıl önce, o olaylı İzmir
mitinginde, Fethi Bey'i karşılayan genç il başkanı
Adnan Menderes'ti...

KB
DAB
CDW
YEC
157580

CAN DÜNDAR

GÖLGEDEKİLER

AD Kitapçılık-Milliyet Yayınları.

Cumhuriyet'in 75. yıldönümünde, yakın tarihimize bir başka açıdan bakan "**Gölgedekiler**" belgeselini CD-ROM/kitap biçiminde okurlarına sunuyor.

Tarih kitaplarında hep savaşların krallar, imparatorlar ve komutanlar tarafından kazanıldığı yazar. Oysa yeneler, yeniler, ölenler veya yaralananlar "**meçhul asker**" unvanı verilen yüz binlerdir.

"**Gölgedekiler**" adını taşıyan belgesel dizi, tarihin "**gölgede**" kalmış "**meçhul asker**"lerini sahneye çıkarıyor. Amacımız, tarihimizi "**Gölgedekiler**"le aydınlatmak.

Gölgedekiler'in altıncı bölümü olan "**Kurban, Üç İnsan Üç İsyân**" belgeseli, birlikte büyüüp, birlikte savaşan, kıl payı ölümlerden dönen, tarihin akışının değiştiği bir dönemin altına birlikte imza atan üç insanın (Mustafa Kemal, İsmet İnönü ve Ali Fethi Okyar), üç devirde geçen hikâyesini anlatıyor.

AD Kitapçılık-Milliyet Yayınları.

"**Kurban, Üç İnsan Üç İsyân**" adlı CD-Rom/kitapla, Türkiye'deki çokpartili hayata geçiş denemelerini, bu denemeler sırasında yaşanan olayları (Menemen Olayı, Şeyh Said İsyanı) kader birliği yapan üç insanın yollarının nasıl ayrıldığını gözler önüne seriyor.

KURBAN, ÜÇ İNSAN ÜÇ İSYAN

Milliyet
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rante.org>

9 789753 130189